

6. METODOLOŠKI PRISTUPI U ISPITIVANJU LESIKA U OKVIRIMA INDIVIDUALNE VIŠEJEZIČNOSTI

Na kraju ovog poglavlja moći ćete:

- razlikovati kvantitativni i kvalitativni pristup u primijenjenolingvističkim istraživanjima
- navesti i objasniti istraživačke metode u ispitivanju leksika u okvirima individualne višejezičnosti
- prepoznati prednosti i nedostatke istraživačkih metoda u ispitivanju leksika
- opisati i kritički raspraviti istraživačke metode u ispitivanju leksika u provedenim istraživanjima
- osmisliti zadatke za pojedinu istraživačku metodu u ispitivanju leksika.

Ključni pojmovi

istraživačke metode, deskriptivna istraživanja, eksperimentalna istraživanja, kvaziekperimentalna istraživanja, kvantitativni pristup, kvalitativni pristup, interpretacija podataka, intrasubjektivni pristup, intersubjektivni pristup, istraživanje presjeka, imenovanje slika, klasifikacija slike, imenovanje riječi, prevođenje riječi, zadatak leksičke odluke, zadaci višestrukog izbora, nadopunjavanje riječi u tekstu, gramatički zadaci prosuđivanja, hipoteza neselektivnog pristupa, metoda asocijacije, zadatak sinonima, zadatak antonima, metoda leksičke odluke, vrijeme reakcije, metoda kategorizacije, zadatak vizualne leksičke odluke, zadatak opće leksičke odluke, metoda glasnog navođenja misli, izvješća protokola, verbalni protokoli, metoda prijevoda, receptivni prijevod, prijevod na osnovi prepoznavanja riječi, metoda sastavaka, slobodni sastavak, vođeni sastavak

6. METODOLOŠKI PRISTUPI U ISPITIVANJU LESIKA U OKVIRIMA INDIVIDUALNE VIŠEJEZIČNOSTI

Prije opisa pojedinih istraživačkih metoda, valja najprije reći nešto općenito o metodologiji istraživanja u ovladavanju inim jezikom. Primijenjenolingvistička istraživanja koriste kvantitativni i kvalitativni pristup iz kojih proizlaze razne metode istraživanja⁶⁷. Razlike u navedenim istraživanjima su u broju ispitanika, postavljenim istraživačkim pitanjima i hipotezama, promatranim pojavama, kao i kontekstu istraživanja. V. Bagarić Medve i V. Pavičić Takač (2014: 87) napominju kako se posljednjih godina ističe vrijednost kombiniranja kvalitativnih i kvantitativnih metoda u istraživanjima, a glavna prednost kombiniranja metoda je u povećanom stupnju valjanosti istraživanja i mogućnosti da se složene pojave istraže pomoću više vrsta analiza.

U ovome poglavlju prikazat će se različit raspon istraživačkih metoda koje se upotrebljavaju u *istraživanjima međuleksičkih interakcija*. Raznovrsnost metodologije istraživanja ovisi o svrsi i kontekstu istraživanja.

Metodološki problemi s kojima se susreću stručnjaci u ispitivanju međujezičnih utjecaja u procesu ovladavanja inim jezikom protežu se i na područje višejezičnosti, s time da stvar postaje još složenija s obzirom na porast broja jezičnih sustava koji su dostupni višejezičnom korisniku (Letica Krevelj, 2014).

U ispitivanju međujezičnih utjecaja, kako ističu S. Jarvis i A. Pavlenko (2008), postoje dva opća pristupa koja upotrebljavaju neke od navedenih metoda. Radi se o *intrasubjektivnom* (engl. *intrasubjective approach*; rus. *интрасубъективный подход*) i *intersubjektivnom* (engl. *intersubjective approach*; rus. *интерсубъективный подход*) pristupu. Glavna značajka intrasubjektivnog pristupa je da se ispitivanje zasniva na promatranju studija slučaja (engl. *case study*; rus. *кейс-стади, тематическое исследование, анализ случая*), koje ne moraju biti longitudinalne, a one omogućuju veću vrijednost interpretacije podataka, nadasve zbog iscrpnog ispitivanja međujezičnih utjecaja u pojedinačvom jeziku u jasno određenim kontekstima (Jarvis i Pavlenko, 2008: 31). Zamjerka tom pristupu je da se dobiveni rezultati ne mogu generalizirati. Intersubjektivni pristup bavi se ispitivanjima međujezičnih utjecaja uključujući veći broj ispitanika. Pristup uključuje *istraživanja presjeka*⁶⁸ (engl. *cross-sectional studies*; rus. *поперечное исследование; поперечное исследование; кросс-секционное исследование*), a za razliku od prethodnog pristupa, podaci se mogu generalizirati. Ono što im je nedostatak je da se ne posvećuje dovoljno pažnje individualnim razlikama ispitanika, kao i okruženjima u kojima se prikupljaju podaci, pa se zbog toga u opisivanju takvih istraživanja poseže za objedi-

⁶⁷ O tipovima i značajkama kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja detaljno pišu M. Medved Krajnović (2010: 126-142) i V. Bagarić Medve i V. Pavičić Takač (2014).

⁶⁸ Primjer jednog istraživanja presjeka ili krosekcijskog istraživanja v. u članku D. Šegedin Borovina (2014).

njavanjem kvantitativne i kvalitativne analize podataka (ibid.). S. Jarvis i A. Pavlenko (2008) također ističu da su najkorisnija istraživanja ona koja ispituju uzorke jezične upotrebe u različitim tipovima podataka, pritom se oslanjajući na Ellisovu (1994) tvrdnju da je dobro istraživanje ono koje rabi više izvora podataka, kao i ono koje prepoznaje ograničenja u korištenim izvorima podataka.

Kako su međujezični utjecaji često uzrok interakcija između pojedinačnih jezika koji se pohranjuju u pamćenju i potom procesiraju, potrebno je odabrati one metode pomoću kojih se lako može prepoznati pojava međujezičnih interakcija i tada najbolje opisati procesi koji ih izazivaju, a to se u velikoj mjeri može ostvariti triangulacijom podataka. Triangulacija (engl. *triangulation*; rus. *триангуляция*) se smatra vrlo korisnom istraživačkom strategijom, a zasniva se na upotrebi različitih vrsta i izvora podataka u analiziranju (Duff, 2008: 30).

Najčešće metode prikupljanja podataka u istraživanjima leksičkog prijenosa, koje uključuju i *receptivno* i *produktivno vladanje leksikom*, sažima S. Jarvis (2009), a one su: *imenovanje slika* (engl. *picture naming*; rus. *называние изображений*), tj. prepoznavanje slike i odabir odgovarajuće semantičke reprezentacije; *klasifikacija slike* (engl. *picture classification*; rus. *классификация изображений*), metoda kada učenici trebaju odrediti što predstavljaju različite slike, npr., stvari koje se odnose na živa bića ili prirodu; *imenovanje riječi* (engl. *word naming*; rus. *называние слов*), metoda kada se prikazuje napisana riječ i onda se mora glasno izgovoriti; *prevodenje riječi* (engl. *word translation*; rus. *перевод слов*); *zadatak leksičke odluke* (eng. *lexical decision task*; rus. *лексическое решение задачи*), odnosno odlučivanje o sličnosti ili razlikama ponuđenih riječi; *zadaci višestrukog izbora* (engl. *multiple-choice tasks*; rus. *альтернативные задания*); *nadopunjavanje riječi u tekstu* (engl. *fill-in-the-blank tasks*; rus. *задание на вставку пропущенных букв*) te *gramatički zadaci prosuđivanja* (engl. *grammaticality judgement tasks*; rus. *грамматические оценочные задания*)⁶⁹, tj. metoda prepoznavanja pogrešnog oblika ili značenja predstavljenih riječi. Navedene metode prvenstveno se upotrebljavaju u području istraživanja dvojezičnog mentalnog leksikona, ali i u okvirima ispitivanja višejezičnosti. Različite metode posjeduju i različite namjere, tako da nisu sve primjenjive u istraživanjima. Postoje one metode koje su primjenjivije u ispitivanju formalnog leksičkog prijenosa i one u ispitivanju semantičkog prijenosa. Među najvažnijim izvorom stimulirajućih materijala u istraživanjima koja pokušavaju odgonetnuti proces dvojezičnog prepoznavanja riječi smatraju se sličnice, a njihov ponekad facilitacijski učinak doprinosi i istraživanjima višejezičnog leksikona za koji nije samo važna integracija riječi u leksikonu, već i postupak leksičkog pristupa koji aktivira ciljne riječi u nekoliko jezika paralelno (Szubko-Sitarek, 2015).

W. Szubko-Sitarek (2015) naziva takav postupak *hipotezom neselektivnog pristupa* (engl. *nonsselective access hypothesis*; rus. *гипотеза неселективного доступа*). Neselektivni pristup pretpostavlja paralelnu aktivaciju riječi iz dva jezika na temelju

⁶⁹ Prijevodi metoda prema S. Jarvis (2009) s engleskog jezika na hrvatski i ruski su naši (op. a.).

vidnog (ili slušnog) ulaza (Gulan, 2016: 32). Od poznatih metoda u kojima glavno mjesto zauzimaju sličnice autorica opisuje zadatke asocijacija, zadatke kategorizacije i prijevoda, zadatke usmjeravanja i zadatke leksičke odluke. Neke od njih opisat će se u sljedećim potpoglavljima te će se iznijeti prednosti i nedostaci svake.

6.1. Metoda asocijacije

Osim što se zadaci asocijacija uvelike upotrebljavaju u istraživanjima strukture i organizacije dvojezičnog mentalnog leksikona, kao i jezičnog razvoja u J2, oni su također postali adekvatni za istraživanja višejezičnog mentalnog leksikona. D. Vilke-Pinter (2011) upućuje na dva osnovna principa verbalnog asociranja: *fonološko* i *semantičko*. Semantički način asociranja razlikuje *sintagmatski* i *paradigmatski način*, dok se prema autorici, fonološki način stvaranja verbalnih asocijacija odnosi na proizvodnju riječi koje s riječi-podražajem ostvaruju vezu koja se temelji isključivo na fonološkoj razini te dijele s riječi-podražajem u određenoj mjeri zajedničku strukturu (Vilke-Pinter, 2011: 75). Kod sintagmatskog načina asociranja ispitanici kao asocijaciju navode riječ koja s riječi-podražajem predstavlja određenu sintaktičku strukturu (npr. *telefon – zvoniti* ili *crvena – ruža*), dok se paradigmatski način asociranja temelji na izboru leksičkih jedinica koje su iz iste vrste riječi kao i riječ-podražaj i koje bi u većoj sintaktičkoj cjelini mogle obavljati istu funkciju kao i riječ-podražaj (npr. *telefon – mobitel* ili *crvena – zelena*) (Vilke-Pinter, 2011: 75). Oba principa mogu obilježiti ispitivanja međujezičnih utjecaja na leksičkoj razini.

Zadaci koje predlaže I. S. P. Nation (2001), a tiču se stvaranja asocijacija koje mogu olakšati poučavanje leksika u drugome jeziku, mogu se iskoristiti i u istraživanju leksičkog prijenosa u višejezičnom leksikonu. Između ostalih, oni uključuju pronalaženje sinonima i antonima. *Sinonimija* i *antonimija* inače predstavljaju paradigmatski princip verbalnog asociranja. Kada se radi o sličnicama i zadacima asocijacija, mogu se i u dvojezičnih i višejezičnih korisnika dobiti konkretniji podaci o leksičkom procesiranju između dva ili više jezika, nego kada se radi o nesličnicama. M. Ó Laoire i D. Singleton (2009), u istraživanju uloge prethodnog jezičnog znanja u ovladavanju trećim jezikom i objašnjavanju psihotipologije kao jednog od važnog čimbenika u tome procesu, odlučili su se za provjeravanje leksičkog procesiranja pomoću istraživačkih metoda sinonima i antonima, smatrajući da će, osim što će biti izazovni za ispitanike, ujedno izazvati i svjesno leksičko povezivanje s ostalim jezicima koji su im dostupni.

Kao glavni instrument u ispitivanju međujezičnih interakcija u trojezičnih korisnika S. Letica Krevelj (2014) također upotrebljava jedan od asocijativnih tipova zadataka, a to je zadatak sinonima koji se sastojao od 40 rečenica na engleskome jeziku u kojima je jedna riječ bila podcrtana, a ispitanici su trebali za podcrtanu riječ naći njen sinonim na engleskome jeziku. Prema mišljenju autorice, očekivalo se da će takav tip zadatka izazvati svjesno ili nesvjesno međuleksičko posezanje za riječi u J1 ili J2 u procesu kada se poseže za riječi u J3 s istim već ponuđenim konceptualnim značenjem.

6.2. Metoda kategorizacije

J. Altarriba i D. M. Basnight-Brown (2009) navode da su zadaci kategorizacije namijenjeni ispitivanju na koji su način kategorije i njihovi primjeri organizirani u pamćenju. U takvim zadacima, ispitanicima se prikazuju riječi-podražaji i ciljne riječi na isti način kao i kod tradicionalnog semantičkog usmjeravanja, a ispitanici tada trebaju odrediti pripada li riječ određenoj kategoriji. Postupak se sastoji od navođenja riječi jedne semantičke kategorije (obično napisane velikim slovima, npr. POVRĆE) i ponuđenih riječi koje pripadaju istoj semantičkoj kategoriji na različitim jezicima (npr. *mrkva – carrot*) za koje se ispitanici trebaju odlučiti pripada li ponuđena ciljana riječ navedenoj kategoriji (ibid.). U zadacima kategorizacije uglavnom se uspoređuju sličnice i nesličnice⁷⁰ u jezicima, a većina istraživanja pokazala je da će se sličnice prije aktivirati od nesličnica (Szubko-Sitarek, 2015).

6.3. Metoda leksičke odluke

V. Erdeljac (2009: 78) objašnjava da je zadatak leksičke odluke nalaženje alternative, tj. odlučuje se predstavlja li neki ponuđeni niz glasova ili slova riječ ili neriječ. Osnovna je mjera takvih zadataka vrijeme reakcije, a ponekad i provjera točnog odgovora. Autorica tvrdi da leksička odluka predstavlja neposrednu mjeru aktivnosti procesiranja i ne uključuje postperceptivne procese odlučivanja, a metoda leksičke odluke može se smatrati prikladnom za proučavanje prepoznavanja riječi zato što u obavljanju tražene zadaće ispitanik mora samo pristupiti mentalnom leksikonu. Zadaci leksičke odluke tipični su u istraživanjima dvojezičnog mentalnog leksikona (Lalor i Kirsner, 2000; Sánchez-Casas i García-Albea, 2005), a autori se često koriste sličnicama kao glavnim stimulirajućim materijalom te se smatra da se facilitacijski učinak sličnica najbolje može postići pomoću te metode jer će reakcija ispitanika biti izraženija prilikom prepoznavanja riječi koje su sličnice nego nesličnice. K. Cergol Kovačević (2012) razlikuje dvije vrste zadataka leksičke odluke: zadatak *vizualne leksičke odluke* (engl. *visual lexical decision task*; rus. *визуальное лексическое решение задачи*) i *opće leksičke odluke* (engl. *generalized lexical decision task*; rus. *общее лексическое решение задачи*). Za prvi je zadatak karakteristično predstavljanje postojećih i nepostojećih riječi u nekom jeziku u kojemu ispitanici odlučuju je li vizualno predstavljena riječ zaista riječ ili nije, dok u drugome zadatku govornici dva jezika odlučuju pripada li predstavljena riječ jednom od njihova dva jezika.

Autorica se koristi zadatkom opće vizualne leksičke odluke ispitujući leksički pristup u vizualnom procesiranju sličnica kod hrvatskih studenata engleskoga jezika. Zadatak ispitanika bio je odlučiti pritiskom tipke na računalo je li prikazani materijal

⁷⁰ Upotrijebili smo termin *nesličnice* s obzirom na to da smo u udžbeniku odlučili rabiti termin *sličnice*, međutim u hrvatskoj lingvističkoj i psiholingvističkoj literaturi nalazimo termin *nesrodnice* (v. Cergol Kovačević 2012a, 2012b).

riječ ili neriječ, a prikazane riječi bile su sličnice, nesličnice, pseudosličnice (ili riječi koje ne postoje u jeziku, a stvorene su na osnovi sličnica) i pseudonesličnice⁷¹ (ili riječi koje ne postoje u jeziku i ne povezuju se sa sličnim riječima u jeziku) nasumično poredane i na hrvatskom i engleskom jeziku. Zanimljiv je nalaz da je vrijeme reakcije bilo brže za slične riječi na hrvatskom jeziku nego za engleske riječi te se nije pokazala razlika u vremenu reakcije između sličnica, nesličnica, pseudosličnica i pseudonesličnica u engleskom jeziku. Kao što i autorica obrazlaže, radi se o materinskom i nematerinskom jeziku, na što znatno može utjecati leksičko procesiranje u takvom tipu zadatka.

Zadatak leksičke odluke primijenili su K. Lemhöfer i sur. (2004) ispitujući utjecaj jezičnog znanja na leksičku odluku u trojezičnih korisnika, J1 nizozemskog, J2 engleskog i J3 njemačkog, te pritom došli do zaključka da je vrijeme reakcije kod ispitanika puno brže u odlučivanju kod sličnica nego kontroliranih riječi između nizozemskog i njemačkog, kao i nizozemskog i engleskog jezika.

Iako se zadaci leksičke odluke čine jasnom mjerom u ispitivanju leksikona i prihvatljivi su za višejezične korisnike, smatramo da oni isključivo mjere vrijeme reakcije, te se kao takvi ne čine pouzdanom mjerom u mjerenju međujezičnih utjecaja i s njima povezanih varijabli.

6.4. Metoda glasnog navođenja misli

Metoda glasnog navođenja misli kvalitativna je metoda u kojoj ispitanici prilikom rješavanja jezičnog zadatka glasno navode svoje postupke. Cilj metode je ispitati misaone procese ispitanika kako bi se dobili detaljniji podaci o ispitivanoj pojavi. U ispitivanjima međujezičnih interakcija metoda se često kombinira s ostalim kvantitativnim i kvalitativnim metodama. Metoda *glasnog navođenja misli* u psiholingvističkim istraživanjima spominje se u okviru podjele tzv. *izvješća protokola* (engl. *protocol reports*; rus. *протокольные сообщения*), te čini dio *verbalnih protokola* (engl. *verbal protocols*; rus. *вербальные протоколы*) ili *samoizvješća* (engl. *self-reports*; rus. *самоотчёт; самосообщения*). M. Medved Krajnović (2010: 141) objašnjava da u verbalnim protokolima ispitanici tijekom izvođenja jezičnog zadatka govore o svojim strategijskim i jezičnim razmišljanjima. Verbalni protokoli smatraju se poželjnom metodom jer pomažu istraživaču da stekne uvid u ono što je prethodilo određenom jezičnom postupku, premda je dokazano da ispitanicima nije lako izvoditi jezične operacije i govoriti o njima (Medved Krajnović, 2010). Kod metode glasnog navođenja misli ispitanici verbaliziraju postupak od trenutka kada započnu s rješavanjem zadatka do njegova završetka, jer je opća pretpostavka da nedavno prizvana informacija kod ispitanika može biti dostupna u verbalnom izvješću (Medved Krajnović i Šamo, 2007). Takva metoda karakteristična je i za interakcijski sociolingvistički pristup istraživanjima, a uključuje komentare po-

⁷¹ U svojim radovima autorica K. Cergol Kovačević (2012a, 202b) rabi termine srodnice, nesrodnice i pseudosrodnice.

jedinaca o njihovom sudjelovanju u nekoj akciji koja je završila, jer protokoli su obično zvučno i vizualno zabilježeni te kasnije transkribirani (Leburić i Šuljug, 2008).

6.5. Metoda prijevoda

Zbog učeničkog svjesnog napora koji iskazuju u prevođenju bilo kraćih tekstova, jednostavnih ili složenih rečenica i samo pojedinih riječi s materinskog na strani jezik, zadaci prijevoda mogu poslužiti kao dobar izvor podataka o procesiranju stranih jezika u istraživanju međujezičnih utjecaja te se javljaju kao jedna od glavnih istraživačkih metoda u tome području. Štoviše, sve se više istraživanja međujezičnih utjecaja zasniva na upotrebi različitih vrsta prijevoda.

Osim zadataka produktivnog prijevoda, bilo usmenim ili pismenim putem, upotrebljavaju se i *zadaci receptivnog prijevoda* ili *prijevoda na osnovi prepoznavanja riječi* (engl. *translation recognition tasks*; rus. *задания на распознавание слов*) u kojima ispitanici povezuju parove riječi iz dva jezika, a ponuđene su riječi uglavnom sličnice. Jedan od primjera zadatka prijevoda putem prepoznavanja riječi možemo naći u istraživanju I. Horvatić Čajko (2012). U zadatku se tražilo sastavljanje parova njemačkih i engleskih riječi na temelju uočenih grafemskih, tj. fonemskih sličnosti (npr. *summer* – *Sommer*; *der Garten* – *garden*) kod hrvatskih učenika, a moguće je bilo sastaviti šest parova riječi, među kojima su se nalazile i suvišne riječi. U svome istraživanju M. Tymczyńska (2012) također se koristi metodom prijevoda pomoću prepoznavanja riječi prikazanih na računalu kako bi ispitala organizaciju višejezičnog mentalnog leksikona kod 12 profesionalnih konferencijskih prevoditelja, 12 studenata konferencijskog prevođenja i 14 studenata engleskog jezika na poljskom sveučilištu. Ispitanici su trebali prepoznati točan prijevod druge ponuđene riječi na računalu (s J3 njemačkog na J1 poljski i J3 njemačkog na J2 engleski).

A. Pál (2000) navodi kako se u produktivnim zadacima prijevoda važnim sredstvom ispitivanja kako se dozivaju prijevodni ekvivalenti nepotpunog leksikona učenika javlja analiza točnosti, dok se u zadacima prijevoda pomoću prepoznavanja riječi uglavnom ispituje vrijeme reakcije kako bi se provjerio automatizam procesiranih mehanizama.

U području ovladavanja inim jezikom kao jedan od bitnih postupaka ili instrumenata za prikupljanje podataka u metodologiji istraživanja D. Larsen-Freeman i M. Long (1991) ističu prijevod. Prema D. Larsen-Freeman i M. Longu (1991: 80) prevođenje zahtijeva i dekodiranje stimulirajuće rečenice i kodiranje prijevoda, tako da se prilikom takvog postupka jezična izvedba u ispitanika približava prirodnoj jezičnoj proizvodnji.

U istraživanju psiholingvističke strane dvojezičnosti i višejezičnosti najčešće se upotrebljavaju usmeni i pismeni prijevodi: prijevod pojedinačnih riječi, prijevod tekstova s određenom tematikom i prijevod rečenica. Prema J. Latkowskoj (2006: 211) u posljednje dvije vrste prijevoda možemo dobiti podatke o prirodi dvojezične kompetencije i međujeziku, kao i mehanici međujezične interakcije. Nadalje, R. Franceschini

i sur. (2003: 162) upućuju na to da zadaci koji upotrebljavaju pojedinačne riječi kao podražaje mogu pružiti naznake o reprezentaciji semantičkog ili leksičkog procesiranja, za razliku od zadataka koji upotrebljavaju rečenice ili priče koji se fokusiraju na sintaktičko i pragmatičko procesiranje.

Samo prijevod kao takav, bilo prijevod riječi, rečenica ili cijelog teksta s jednog jezika na drugi, neovisno koju vrstu utjecaja želimo istražiti kod učenika, ponekad je nedovoljan u detaljnom opisivanju utjecaja i često se kombinira s još nekim metodama. Uzorak većine istraživanja čine studenti za koje se pretpostavlja da su zreliji i skloniji apstraktnijem mišljenju, te prema tome predstavljaju dobar uzorak u psiholingvističkim istraživanjima. Isto tako, nekolicina istraživanja bavi se i srednjoškolskim učenicima, no uglavnom koji su u završnim razredima srednje škole. Jedna od činjenica da se većina istraživanja višejezičnoga leksikona bavi zrelijim ispitanicima leži u tome što se radi o iskusnijim korisnicima većeg broja jezika, tj. u svome repertoaru imaju na raspolaganju više jezičnih sustava, iako je to ponekad i početni stupanj učenja nekog jezika. Osnovnoškolski učenici rijetko u školama imaju priliku učiti više od dva strana jezika (slučajevi su različiti od zemlje do zemlje) te se stoga istraživanja u velikoj mjeri zasnivaju na ona u srednjoškolskoj ili akademskoj sredini.

Kao što je i u prethodnim poglavljima navedeno, a tiče se ispitivanja leksika s međujezičnog aspekta, većinom se ispituju sličnice, a one su, osim što ih se može lako prepoznati u leksiku, jednako bitan element u konceptualnoj organizaciji mentalnog leksikona. A. Pál (2000) se poziva na A. M. B. de Groota i H. Comijsa (1995) koji na osnovi svog istraživanja mjerenja vremena reakcije u produktivnim zadacima prijevoda tvrde da je produktivni prijevod za ispitanike složen proces u kojemu oni moraju procesirati konceptualnu reprezentaciju riječi koju unose u jezik, odabrati prikladnu leksičku jedinicu u leksikonu jezika cilja te pristupiti odgovarajućim fonološkim značajkama i potom izgovoriti odabranu riječ. Posljednja faza odnosi se isključivo na usmenu produkciju prijevoda. Međutim, kada je riječ o pismenoj produkciji, ispitanici će tada pristupiti odgovarajućim ortografskim značajkama i zatim napisati odabranu riječ.

6.6. Metoda sastavaka

Od sastavaka koji se javljaju, kao jednako važna istraživačka metoda uz prijevod, razlikujemo vođene sastavke, usmene i pismene, na temelju ponuđenih vizualnih sredstava (setova sličica ili kratkih filmova) i one uobičajene (pritom mislimo na njihovu češću upotrebu na satima stranog jezika), odnosno slobodne sastavke na određenu temu. D. Larsen-Freeman i M. Long (1991) vide *slobodni sastavak* kao najmanje kontroliranu istraživačku metodu od svih postupaka za prikupljanje podataka (čitanja naglas, strukturiranih vježbi, zadataka nadopunjavanja, navođene imitacije, prijevoda, vođenih sastavaka, zadataka pitanje-odgovor s podražajem, prepričavanja priča, komunikacijskih igara, igre po ulogama i intervjua) jer nema intervencije istraživača.

Prvu spomenutu vrstu sastavka, tj. *vođeni sastavak*, u ispitivanju međujezičnih utjecaja kod dvojezičnih korisnika u ovladavanju J3 upotrebljava J. Cenoz (2004), u ko-

jemu su ispitanici trebali prepričati priču od 24 sličica, a jednakom metodom u sličnom istraživanju koristi se i M-C. Tremblay (2006) u kojem su ispitanici prepričavali priču što je moguće bilo detaljnije putem setova crtića. Namjera prvog istraživanja između ostalog bila je i ispitati dob i tipološku sličnost među jezicima kao varijable koje posreduju u pojavi međujezičnih utjecaja, a u drugom je istraživanju autorica istovremeno htjela ispitati jezično znanje kao i izloženost jezicima kod ispitanika.

D. Di (2005) prikazuje istraživanje korisnika japanskog kao J1 i engleskog J2 koji ovladavaju kineskim jezikom kao J3, a osnovnu metodu u istraživanju činio je pismeni sastavak od 200 znakova na temu *Describe your three months in China* kako bi se kod ispitanika ispitala upotreba označivača *-le* koji služi u označavanju prošle radnje u kineskom jeziku. Ovdje se ne radi o istraživanju leksičkog prijenosa, no zanimljivo ga je spomenuti s obzirom na korištenu metodu i stajalište autora o korištenju takve metode za koju smatra da je manje kontrolirana i komunikacijskog je karaktera.

U ispitivanju međujezičnih utjecaja s obzirom na školsku ocjenu i dominantnost jezika T. Navés i sur. (2005) usredotočuju se na dvojezične korisnike katalanskog i španjolskog jezika koji ovladavaju J3 engleskim s ciljem analize varijabilnosti međujezičnih utjecaja kroz ocjene i dominantnost jezika koji su se mjerili putem upotrebe posuđenica i leksičkih tvorenicu u pismenom sastavku od 15 minuta na temu o sebi.

Istraživanja temeljena na metodi sastavaka ne bave se samo formalnim i semantičkim leksičkim prijenosom, već i prijenosima na ostalim razinama: morfološkoj i sintaktičkoj.

Osim što pismeni sastavak obilježava nekontrolirani postupak i zbog toga se smatra dobrom metodom u istraživanju međujezičnih utjecaja jer ispitanici nesvjesno vode svoje misli i izražavaju se njima kao i u prirodnoj komunikaciji te je prihvatljiv za sve dobne skupine, od mlađih do starijih ispitanika, on ima i nekoliko nedostataka. Prije svega, kada se želimo usmjeriti na istraživanje leksičkog prijenosa kod višejezičnih učenika, sastavci ne pružaju jasne rezultate. Radi se također o vremenski ograničenoj metodi. Istraživač ne može sa sigurnošću predvidjeti koliko je pojedinim učenicima potrebno vremena za pisanje, s obzirom na čestu individualnu heterogenost učenika, jer je nekim učenicima i 30 minuta malo za pisanje jedne uobičajene teme. Istovremeno, prilikom pisanja vrlo su utjecajni i ostali unutarnji i vanjski čimbenici, poput motivacije za temu, vrijeme pisanja (pišu li učenici sastavak u jutarnjim ili poslijepodnevnim satima), okolina (dozvoljava li im okruženje u kojem pišu, npr. razred, dovoljno koncentracije za pisanje), a isto tako fokusiranje ispitanika više na sadržaj ili formu prilikom pisanja.

Zadaci za vježbu i provjeru znanja

1. Navedite razliku između kvantitativnog i kvalitativnog pristupa u primijenjenolin-
gvističkim istraživanjima.

2. Koje istraživačke metode u ispitivanju leksika kod višejezičnih govornika smatrate
bitnima i zašto? Navedite ih najmanje 3 prema redoslijedu važnosti i objasnite.

1. metoda: _____

2. metoda: _____

3. metoda: _____

3. Odaberite najmanje dvije spomenute istraživačke metode u poglavlju kojima biste
ispitali ovladavanje engleskim leksikom i navedite prednosti i nedostatke svake.

4. Odaberite najmanje dvije spomenute istraživačke metode u poglavlju kojima biste
ispitali ovladavanje ruskim leksikom ili leksikom nekog drugog slavenskog jezika i navedite
prednosti i nedostatke svake.

5. Na osnovi Vašeg prvog jezika i jezika kojima ste ovladavali/ovladavate osmislite 3
zadatka u sklopu jedne istraživačke metode kojima biste provjerili ovladavanje leksi-
kom na početnom i naprednom stupnju učenja engleskoga, ruskoga ili nekog drugog
slavenskog jezika.

*Primjeri zadataka za početni stupanj ovladavanja leksikom u engleskom, ruskom ili nekom
drugom slavenskom jeziku:*

1. zad. _____

2. zad. _____

3. zad. _____

*Primjeri zadataka za napredni stupanj ovladavanja leksikom u engleskom, ruskom ili nekom
drugom slavenskom jeziku:*

1. zad. _____

2. zad. _____

3. zad. _____

Dodatna literatura

- Latkowska, J. (2006). On the Use of Translation in Studies of Language Contact. U: Arabski, J. (ur.) *Cross-linguistic Influences in the Second Language Lexicon*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters Ltd, 210-225.
- Miličević Petrović, M. i Kraš, T. (2022). *Statistička analiza podataka u eksperimentalnim istraživanjima usvajanja drugoga jezika*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

Zaključne napomene

U ovom poglavlju prikazane su odabrane istraživačke metode zbog njihove najčešće upotrebe u području istraživanja procesa ovladavanja većim brojem jezika. Nije lako pojedinačno uspoređivati navedene metode, jer je svaka karakteristična za određeni kontekst i namjeru pojedinog istraživanja. Kada govorimo o kontekstu istraživanja, on se može ticati i razrednog i izvanrazrednog diskursa te se kretati, kao što pokazuju neka istraživanja, od studijā slučaja do velikih skupina ispitanika. Jezična proizvodnja višejezičnih korisnika dat će i različite rezultate, o čemu ovisi odabir istraživačke metode. Na prvi pogled, neke će istraživačke metode izgledati jednako učinkovite kada uspoređujemo vrste pogrešaka, no potrebno je napomenuti da one ne moraju biti proizvod istog izvora pogreške, što znači da je neizbježno ispitati i njihove uzroke. Budući da je istraživanje međujezičnih utjecaja, pogotovo ako se radi o višejezičnom leksikonu, vrlo kompleksno područje, idealno je koristiti se već spomenutom triangulacijom podataka koja podrazumijeva korištenje više istraživačkih metoda. Prije odabira najprikladnije istraživačke metode dobro je razmotriti osobitosti ovladavanja određenim jezikom, tako da prije prikaza istraživanja u ovladavanju engleskim i ruskim leksikom u sljedećem poglavlju donosimo pregled nekih osobitosti ovladavanja engleskim i ruskim jezikom kod hrvatskih govornika.